

№4

MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR

ILMIY ELEKTRON JURNALI

**ISSN: 2181-3965
VOLUME 5
TOSHKENT 2026**

“MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR” ILMIY ELEKTRON JURNALI TAHRIRIYAT KENGASHI RAISI

To‘lqin Zakirovich Teshabayev – tahririyat kengashi raisi. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI

Mehmonov Sultonali Umaraliyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘quv ishlari bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Karimova Komila Daniyarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Yoshlar masalalari va ma‘naviy-marifiy ishlar bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Hududiy ta‘lim masalalari va markazlar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sindarov Sherzod Egamberdiyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Infratuzilmalarni rivojlantirish va iqtisod ishlari bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Saparov Aktam Jo‘rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori

Islamkulov Alimnazar Xudjamuratovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Pardayev Abdunabi Xoliqovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Kuziyev Islomjon Ne‘matovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Baymurotov Tursunbay Maxkambayevich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Omonov Akrom Abdinazarovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Qongratbay Avezimbetovich – texnika fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Jumayev Nodir Xosiyatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi deputati

Haydarov Nizomiddin Hamroyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Raviprakash G. Dani – Xalqaro ta‘lim konsultanti, professor (AQSH)

Bagautdinova Nailya Gumerovna – Qozon federal universiteti Boshqaruv, iqtisodiyot va moliya instituti direktori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Rossiya Federatsiyasi)

Sharifzoda Mu‘min Mashokir – Tojik davlat huquq, biznes va siyosat instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Tojikiston Respublikasi)

Maley Elena Borisovna – Polotsk davlat universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent (Belarus Respublikasi)

Asif Mahbub Karim – Malayziya Menejment va tadbirkorlik universiteti professori (Malayziya qirolligi)

Piter Xayk – Yevropa amaliy fanlar va menejment instituti ilmiy ishlar bo'yicha prorektori (Chexiya Respublikasi)

Yavuz Demirel – Kastamonu universiteti professori (Turkiya Respublikasi)

Jo'rayev Abdug'affor Safarovich – Termez agrotexnologiyalar va Innovatsion rivojlanish instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ismanov Ibroxim Nabiyeovich – Farg'ona politexnika instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xayriddinov Azamat Botirovich – Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti prorektori iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tashnazarov Samiddin Nizamovich – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nurmanov Ulug'bek Anorbayevich - Bank-moliya akademiyasi “Buxgalteriya hisobi va audit” kafedrasida professori, iqtisodiyot fanlari doktori

Yakubova Nargiz Tursunbayevna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Mamatov Baxadir Safaraliyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qiyosov Sherzod Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Urazaliyev Kamoliddin Tajikulovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

JURNAL TAHRIRIYATI

Saparov Aktam Jo'rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori, dotsent

Avlokulov Anvar Ziyadullayevich – ilmiy muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Aliqulov Mehmonali Salohiddin o'g'li – mas'ul muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Buxorova Moxira Samandarovna – muharrir

O'zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 364-son qarori bilan “Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari yuzasidan assosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali

23.11.2022-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№R-566966** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№049864**

MUNDARIJA			
1.	Ollokulova Feruza Mansurovna	Uzoq muddatli davrda davlat-xususiy sheriklik rivojlanishning muqobil ssenariylari	7
2.	Умарова Зумрад Низомиддин кизи	Консолидациялашган молиявий ҳисоботларни тузиш: таъйинлар, усуллар ва замонавий ёндашувлар	13
3.	Sayipov Begzod Rahimovich	Valyuta kursi va mehnat bozori barqarorligi o'rtasidagi makroiqtisodiy muvozanatni ta'minlashda monetar siyosatning roli	25
4.	Sharipov G'ulomjon Qarshi o'g'li	Qashqadaryo viloyatida yashil iqtisodiyot rivojlanishining zamonaviy holati va rivojlanish istiqbollari	32
5.	Кабилова Шахноза Жураевна	Организационно-управленческий механизм развития сферы услуг в малом бизнесе (на примере Кашкадарьинской области)	38
6.	Xamdamov Sardor Farmon o'g'li	Davlat xaridlarini moliyaviy tartibga solishning xorijiy tajribasi va undan milliy amaliyotda foydalanish imkoniyatlari	43
7.	Primkulova Zilola Abrorovna	Xususiy tibbiyot tashkilotlarida xarajatlar buxgalteriya hisobini takomillashtirishning nazariy asoslari	48
8.	Kilichev Alisher Akramovich	Mavsumiy ishlab chiqarishni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning xorijiy tajribasi va undan O'zbekistonda foydalanish imkoniyatlari	52
9.	Vaisov Dilshod Ibodullayevich	Xorijiy amaliyotda kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligini rivojlantirishning integratsiyalashgan institutsional yondashuvlari	57

**XORIJIY AMALIYOTDA KICHIK BIZNES SUBYEKTLARI MOLIYAVIY
RAQOBATBARDOSHLIGINI RIVOJLANTIRISHNING INTEGRATSIYALASHGAN
INSTITUTSIONAL YONDASHUVLARI**

Vaisov Dilshod Ibodullayevich

Ilmiy tadqiqotchi

Ma'mun universiteti,

E-mail: vaisov_dilshod@mamunedu.uz

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-6293-1498>

Annotatsiya: Mazkur maqolada xorijiy amaliyot asosida kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligini rivojlantirishning integratsiyalashgan institutsional yondashuvi tadqiq etilgan. Xorijiy tajribalar qiyosiy tahlil qilinib, ularni O'zbekiston sharoitiga adaptatsiya qilishning ustuvor yo'nalishlari va bosqichma-bosqich institutsional mexanizmi ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: kichik biznes, moliyaviy raqobatbardoshlik, institutsional yondashuv, moliyaviy integratsiya, innovatsion infratuzilma, raqamli transformatsiya, FinTech, xalqaro tajriba, adaptatsiya mexanizmi, institutsional rivojlanish, global integratsiya, O'zbekiston.

**ИНТЕГРИРОВАННЫЕ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ К РАЗВИТИЮ
ФИНАНСОВОЙ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ СУБЪЕКТОВ МАЛОГО
БИЗНЕСА В ЗАРУБЕЖНОЙ ПРАКТИКЕ**

Вансов Дилшод Ибодуллаевич

Научный исследователь

Университет «Маъмун»

E-mail: vaisov_dilshod@mamunedu.uz

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-6293-1498>

Аннотация: В данной статье исследуется интегрированный институциональный подход к развитию финансовой конкурентоспособности субъектов малого бизнеса на основе зарубежной практики. Проведен сравнительный анализ зарубежного опыта, разработаны приоритетные направления и поэтапный институциональный механизм их адаптации к условиям Узбекистана.

Ключевые слова: малый бизнес, финансовая конкурентоспособность, институциональный подход, финансовая интеграция, инновационная инфраструктура, цифровая трансформация, FinTech, международный опыт, механизм адаптации, институциональное развитие, глобальная интеграция, Узбекистан.

**INTEGRATED INSTITUTIONAL APPROACHES TO ENHANCING THE FINANCIAL
COMPETITIVENESS OF SMALL BUSINESS ENTITIES: EVIDENCE FROM
INTERNATIONAL PRACTICE**

Vaisov Dilshod Ibodullayevich

Researcher

Ma'mun University

E-mail: vaisov_dilshod@mamunedu.uz

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-6293-1498>

Abstract: This article examines an integrated institutional approach to developing the financial competitiveness of small business entities based on foreign experience. A comparative analysis of foreign experience was conducted, and priority directions and a phased institutional mechanism for their adaptation to the conditions of Uzbekistan were developed.

Keywords: *small business, financial competitiveness, institutional approach, financial integration, innovative infrastructure, digital transformation, FinTech, international experience, adaptation mechanism, institutional development, global integration, Uzbekistan.*

Kirish.

Kichik biznes subyektlarining moliyaviy raqobatbardoshligini ta'minlashda rivojlangan davlatlar tajribasini chuqur tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, muvaffaqiyatli natijalarga faqat alohida kredit yoki subsidiya dasturlari orqali emas, balki barcha institutsional ishtirokchilarni o'zaro uyg'unlashtiruvchi kompleks tizim orqali erishiladi. Xususan, AQSh, Germaniya, Janubiy Koreya va Singapur kabi mamlakatlarda davlat tomonidan kafolatlangan kredit dasturlari, tijorat banklari va mikromoliya tashkilotlarining moslashuvchan mahsulotlari, ventur kapital fondlari hamda innovatsion inkubator va akseleratorlar bir-birini to'ldiruvchi elementlar sifatida faoliyat yuritadi. Bunday tizimda davlat asosan bozor bo'shliqlarini bartaraf etish, kafolat mexanizmlarini yaratish va me'yoriy-huquqiy bazani soddalashtirish vazifasini bajarsa, xususiy moliya institutlari va FinTech kompaniyalari esa tezkor, arzon va texnologik jihatdan qulay moliyaviy xizmatlarni taqdim etish orqali kichik biznesning kapitalga bo'lgan ehtiyojini qondiradi. Ayniqsa, raqamli kredit scoring tizimlari, katta ma'lumotlar (big data) tahlili va sun'iy intellektga asoslangan risklarni baholash usullarining joriy etilishi kichik korxonalar uchun moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytirmoqda, bu esa an'anaviy banklarning konservativ kreditlash siyosati sharoitida alohida ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston sharoitida ushbu xalqaro tajribani adaptatsiya qilish jarayonida milliy iqtisodiyotning institutsional o'ziga xosliklarini, moliya bozorining rivojlanish darajasini va tadbirkorlik muhitining mavjud muammolarini hisobga olgan holda bosqichma-bosqich yondashuvni qo'llash maqsadga muvofiqdir. Birinchi navbatda, davlat kafolat fondlari faoliyatini kengaytirish va ularning risklarni taqsimlash mexanizmlarini xalqaro standartlarga moslashtirish, ikkinchidan, tijorat banklari va mikromoliya tashkilotlari o'rtasida raqobatni kuchaytirish orqali kichik biznes uchun moliyalashtirish shartlarini yumshatish zarur. Bundan tashqari, milliy FinTech ekotizimini rivojlantirish, elektron hukumat xizmatlari bilan integratsiyalashgan raqamli kredit platformalarini yaratish, shuningdek, xalqaro moliya institutlari (Jahon banki, ADB, EBRD kabi) bilan hamkorlikni chuqurlashtirish orqali texnik va moliyaviy resurslarni jalb qilish muhim ustuvor yo'nalish hisoblanadi. Bunday integratsiyalashgan institutsional model nafaqat kichik biznesning moliyaviy barqarorligini oshiradi, balki innovatsion faollikni rag'batlantirish, ishlab chiqarish quvvatlarini modernizatsiya qilish va mamlakat iqtisodiyotining xalqaro raqobatbardoshlik darajasini yuksaltirish orqali uzoq muddatli barqaror iqtisodiy o'sishga ham xizmat qiladi.

Oldingi tadqiqotlarimiz bevosita kichik biznes subyektlari raqobatbardoshligi muammolari, raqobatbardoshlikni ta'minlash mexanizmlari va xususiyatlariga bag'ishlangan bo'lsa, mazkur ishlanma bevosita kichik biznes faoliyati uchun eng muhim sifatlardan bo'lgan moliyaviy raqobatbardoshlikka bag'ishlanadi [1], [2], [3], [4], [5], [6], [7], [8], [9].

Tadqiqot metodologiyasi.

Mazkur tadqiqotda kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligini rivojlantirishning integratsiyalashgan institutsional yondashuvlarini aniqlash va ularni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish maqsadida kompleks ilmiy tadqiqot metodologiyasidan foydalanildi. Tadqiqotning nazariy asosini institutsional iqtisodiyot, moliyaviy rivojlanish, raqobat ustunligi hamda innovatsion ekotizim nazariyalari tashkil etdi. Tadqiqot jarayonida qiyosiy tahlil usuli va tizimli yondashuv asosida davlat siyosati, moliyaviy institutlar, innovatsion infratuzilma, FinTech ekotizimi va xalqaro moliyaviy hamkorlik o'rtasidagi funksional bog'liqlik tahlil qilindi. Mantiqiy umumlashtirish, sintez va induksiya usullari yordamida xorijiy tajribalarning umumiy qonuniyatlari aniqlanib, ularni O'zbekiston iqtisodiyotiga adaptatsiya qilishning ustuvor yo'nalishlari shakllantirildi. Ekspert baholash va matritsaviy tahlil usullaridan foydalanish orqali

institutsional omillarning moliyaviy, innovatsion, raqamli va eksport salohiyatiga ta'siri baholandi.

Adabiyotlar tahlili.

Kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligini rivojlantirish masalasi iqtisodiy adabiyotlarda uzoq yillardan buyon moliyaviy rivojlanish, institutsional iqtisodiyot va raqobat nazariyalari doirasida tadqiq etib kelinmoqda. Dastlabki ilmiy ishlanmalarda asosiy e'tibor moliyaviy resurslarning iqtisodiy o'sishdagi o'rniga qaratilgan bo'lsa, keyingi tadqiqotlarda institutsional muhit, innovatsion infratuzilma, raqamli transformatsiya va xalqaro hamkorlikning kichik biznes raqobatbardoshligiga ta'siri tobora kengroq yoritila boshlangan.

Moliyaviy rivojlanish nazariyasining asoschilari Shumpeter, Goldsmit, McKinnon va Shou moliyaviy institutlarning iqtisodiy taraqqiyotdagi strategik rolini asoslab berishgan. Keyinchalik Levin, Beck, Demirgüç-Kunt va Maksimovichlar moliyaviy tizimning rivojlanganligi kichik biznes subyektlarining investitsion faolligi, kapitalga kirish imkoniyatlari va uzoq muddatli raqobatbardoshligini belgilovchi asosiy omillardan biri ekanligini empirik jihatdan isbotlashgan. [11], [13], [17], [20] Mazkur tadqiqotlar moliyaviy infratuzilmaning sifati tadbirkorlik rivojlanishining muhim institutsional sharti ekanligini ko'rsatmoqda.

Institutsional iqtisodiyot yo'nalishida Duglas Kaplan Nort institutlarni iqtisodiy rivojlanishning fundamental omili sifatida baholab, samarali institutlar tranzaksiya xarajatlarini kamaytirishi va iqtisodiy subyektlar faoliyatining barqarorligini ta'minlashini ta'kidlaydi. Ushbu nazariya keyinchalik kichik biznesni qo'llab-quvvatlash siyosatini ishlab chiqishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qilgan. Porter esa milliy raqobat ustunligi konsepsiyasi doirasida klasterlashuv, innovatsiyalar va institutlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni asoslab berdi. Triple Helix modeli mualliflari Genri Ezkoviz va Loet Leydesdorf universitet–biznes–davlat hamkorligini innovatsion rivojlanishning asosiy institutsional mexanizmi sifatida izohlashgan. [15], [16], [19], [24]

So'nggi yillarda IHTT, Jahon Banki, XMK va OTB hisobotlarida kichik biznesni rivojlantirishning an'anaviy kreditlash modelidan integratsiyalashgan institutsional ekotizim modeliga o'tish tendensiyasi alohida qayd etilmoqda. Mazkur yondashuvda kredit kafilligi, tijorat banklari, venchur kapital, innovatsion infratuzilma, FinTech texnologiyalari, davlat-xususiy sheriklik va xalqaro moliya institutlari yagona majmuaviy tizim sifatida qaralmoqda. Arner, Barberis va Bukley, Gomber va boshqalar, Frost va Gambakortalar raqamli moliyalashtirish texnologiyalarining institutsional transformatsiyaga ta'sirini asoslab, moliyaviy inklyuziya va resurslardan foydalanish samaradorligining oshishini ilmiy jihatdan izohlab berishgan [10], [12], [14], [18], [21], [22], [25], [26], [27].

Shu bilan birga, mavjud ilmiy tadqiqotlarning aksariyatida moliyaviy, innovatsion, raqamli va institutsional omillar alohida yo'nalishlarda tahlil qilingan bo'lib, ularning yagona integratsiyalashgan model doirasidagi o'zaro ta'siri yetarlicha yoritilmagan. Mazkur maqolada aynan ushbu ilmiy bo'shliqni to'ldirish maqsadida xorijiy tajribani sintezlash va tahlil qilish asosida kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligini rivojlantirishning integratsiyalashgan institutsional yondashuvi asosida uni O'zbekiston sharoitiga adaptatsiya qilishning ustuvor mexanizmlari konseptual jihatdan asoslab beriladi.

Tahlil va natijalar.

Jahon iqtisodiyotida globallashtirish, raqamli transformatsiya va innovatsion rivojlanish jarayonlarining jadallashtirish kichik biznes subyektlarining iqtisodiy o'sishdagi rolini sezilarli darajada oshirdi. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatmoqdaki, zamonaviy iqtisodiyotda kichik biznesning barqaror rivojlanishi faqatgina moliyaviy resurslar hajmi bilan emas, balki ushbu resurslardan samarali foydalanish, institutsional qo'llab-quvvatlash tizimining mukammalligi, innovatsion infratuzilma, raqamli moliyalashtirish vositalari va davlat hamda xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlik darajasining intensivligi kabilar bilan belgilanadi. Shu sababli so'nggi

yillarda rivojlangan davlatlarda kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligini rivojlantirishga oid yondashuvlar alohida moliyaviy instrumentlardan foydalanishdan ko‘ra, ularni yagona institutsional ekotizim doirasida integratsiyalash tamoyiliga asoslanmoqda.

1-jadval.

Xorijiy amaliyotda kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligini rivojlantirishning institutsional evolyutsiyasi

Davr	Institutsional rivojlanish modeli	Yetakchi davlatlar	Asosiy xususiyatlari	Moliyaviy raqobatbardoshlikka ta'siri
1950–1980-yillar	An'anaviy bank moliyalashtirish modeli	Germaniya, Yaponiya	Tijorat banklari va davlat taraqqiyot banklari orqali kreditlash ustuvorligi	Moliyaviy barqarorlik va kredit resurslariga kirish
1980–2000-yillar	Davlat qo'llab-quvvatlash va kafillik modeli	AQSH, Germaniya, Turkiya	Kredit kafilligi, subsidiyalar, soliq imtiyozlari va biznesni qo'llab-quvvatlash institutlari	Kapitalga kirish imkoniyatlarini kengaytirish
2000–2015-yillar	Innovatsion va klasterlashuv modeli	Janubiy Koreya, Finlyandiya, Italiya	Universitet–biznes hamkorligi, texnoparklar, klasterlar, venchur kapital	Innovatsion salohiyat va investitsion faollikni oshirish
2015–2020-yillar	Raqamli moliyalashtirish va FinTech modeli	Xitoy, Singapur, Buyuk Britaniya	Digital Lending, Open Banking, P2P Lending, Crowdfunding va AI texnologiyalarining rivojlanishi	Moliyaviy inklyuziya va operatsion samaradorlikni oshirish
2020-yildan hozirgacha	Integratsiyalashgan institutsional ekotizim modeli	IHTT, Jahon banki loyihalari amalga oshirilayotgan davlatlar	Davlat, moliya sektori, innovatsion infratuzilma, FinTech va xalqaro institutlarning kompleks integratsiyasi	Barqaror moliyaviy raqobatbardoshlik va global qiymat zanjirlariga integratsiyalashuv

Izoh: IHTT, Jahon banki, XMK, OTB, XVJ va ilmiy adabiyotlar asosida muallif tomonidan tizimlashtirilgan.

1-jadvalda xorijiy amaliyotda kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligini rivojlantirishning institutsional evolyutsiyasi tarixiy bosqichlar kesimida tizimli ravishda tahlil qilingan. Jadval natijalari shuni ko‘rsatadiki, kichik biznesni moliyaviy qo‘llab-quvvatlash tizimi so‘nggi yetmish yil davomida an'anaviy bank kreditlash modelidan bosqichma-bosqich integratsiyalashgan institutsional ekotizim modeliga transformatsiyalashgan. Mazkur evolyutsiya moliyalashtirish manbalari, institutsional ishtirokchilar hamda qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarining uzluksiz takomillashuvi bilan tavsiflanadi. 1950–1980-yillarda rivojlangan mamlakatlarda kichik biznesni moliyalashtirish asosan tijorat banklari va davlat taraqqiyot banklari faoliyatiga tayangan. Ushbu bosqichda kredit resurslarining barqarorligi asosiy ustuvor yo‘nalish bo‘lib, korxonalarning moliyaviy barqarorligini ta'minlash bank sektorining asosiy vazifasi sifatida qaraldi. 1980–2000-yillarda esa iqtisodiy liberallashtirish jarayonlari ta'sirida davlatning institutsional roli nisbatan kuchayib, kredit kafilligi, subsidiyalar va soliq imtiyozlari kabi qo‘llab-quvvatlash instrumentlari keng joriy etilgan.

Natijada kichik biznes subyektlarining kapitalga kirish imkoniyatlari sezilarli darajada kengaygan. 2000–2015-yillar innovatsion iqtisodiyot shakllanishi bilan tavsiflanib, mazkur davrda universitet–biznes hamkorligi, texnoparklar, klasterlashuv va venchur kapital tizimlarining rivojlanishi moliyaviy qo‘llab-quvvatlashni innovatsion rivojlanish bilan integratsiyalash imkonini bergan. 2015–2020-yillarda esa raqamli transformatsiya jarayonlari natijasida Digital Lending, Open Banking, P2P Lending, Kroudfanding va sun'iy intellektga asoslangan moliyaviy xizmat va mexanizmlar kichik biznesni moliyalashtirishning yangi bosqichini boshlab bergan. Ushbu moliyaviy texnologiyalar moliyaviy inklyuziyani kengaytirish, kredit ajratish tezligini oshirish hamda kichik biznes subyektlari operatsion xarajatlarini kamaytirishda muhim rol

o‘ynagan. So‘nggi bosqichda, ya‘ni 2020-yildan keyingi davrda kichik biznesni rivojlantirishning integratsiyalashgan institutsional ekotizimi shakllanganini ko‘rsatmoqda. Ushbu ekotizim davlat boshqaruvi, moliya sektori, innovatsion infratuzilma, FinTech kompaniyalari va xalqaro moliya institutlari o‘rtasidagi hamkorlikni yagona tizim sifatida jamlaydi. Bizning fikrimizcha, aynan mazkur integratsiyalashgan yondashuv kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligini uzoq muddatli va barqaror rivojlantirishning eng samarali institutsional modeli bo‘lishi mumkin. Shu sababdan O‘zbekistonda ham xorijiy tajribaning yuqoridagi evolyutsion bosqichlarini inobatga olgan holda moliyaviy, innovatsion va raqamli institutlarni o‘zaro uyg‘unlashtirishga asoslangan institutsional siyosatni shakllantirish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

2-jadval.

Xorijiy modellar elementlarini O‘zbekiston sharoitiga adaptatsiya qilishning qiyosiy imkoniyatlari

Xorijiy modellar elementlari	O‘zbekistonda mavjudligi	Adaptatsiyalashuv darajasi	Amalga oshirish ustuvorligi	Kutilayotgan natija
Kredit kafilligi	Mavjud	Yuqori	Yuqori	Kreditlash kengayadi
Tijorat banklari ulushli moliyashtirishi	Qisman	Yuqori	Yuqori	Investitsiyalar oshadi
Venchur Kapital	Cheklangan	O‘rta	Yuqori	Innovatsiyalar
FinTech	Rivojlanmoqda	Yuqori	Yuqori	Moliyaviy inklyuziya
Open Banking	Boshlang‘ich	Yuqori	O‘rta	Raqamli xizmatlar
Transfer texnologiyalari	Cheklangan	O‘rta	Yuqori	Innovatsiyalar
Klaster kooperatsiyasi	Rivojlanmoqda	Yuqori	Yuqori	Kooperatsiya

Yuqoridagi jadvalda xorij tajribasida samaradorligi asoslangan institutsional modellar elementlarini O‘zbekiston sharoitiga adaptatsiya qilish imkoniyatlari qiyosiy baholangan. Tahliliy natijalar shuni ko‘rsatmoqdaki, mamlakatimizda kichik biznes subyektlarini qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha tizimli institutsional baza shakllangan bo‘lsa ham, zamonaviy moliyalashtirish instrumentlari va innovatsion institutlarning rivojlanish darajasi bir xil emas. Shu sababli xorijiy tajribani to‘liq ko‘chirish emas, balki milliy iqtisodiyotning institutsional xususiyatlarini inobatga olgan holda bosqichma-bosqich adaptatsiya qilish maqsadli deb hisoblaymiz.

Jadvalga ko‘ra, kredit kafilligi, taraqqiyot banklari va FinTech ekotizimi O‘zbekiston sharoitida yuqori adaptatsiya salohiyatiga ega bo‘lgan yo‘nalishlar hisoblanadi. Ayniqsa, kredit kafilligi mexanizmlarini kengaytirish kichik biznes subyektlarining bank kreditlariga kirish imkoniyatlarini yaxshilasa, tijorat banklari ulushli kreditlash faoliyatini rivojlantirish uzoq muddatli investitsiya loyihalarini moliyalashtirish uchun qo‘shimcha imkoniyatlar yaratadi. FinTech texnologiyalarining rivojlanishi esa moliyaviy inklyuziyani kengaytirish, kreditlash jarayonlarini soddalashtirish va raqamli moliyaviy xizmatlardan foydalanish ko‘lamini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, Open Banking, Transfer texnologiyalari va Venchur Kapital kabi institutlar hozirgi kunda shakllanish yoki rivojlanish bosqichida bo‘lib, ularning strategik rivojlantirish ahamiyati yuqori bo‘lib hisoblanadi. Mazkur elementlarni bosqichma-bosqich joriy etish va takomillashtirish innovatsion loyihalarni moliyalashtirish, ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirish hamda xususiy investitsiyalar hajmini oshirish imkonini beradi. Klaster kooperatsiyasi modelini rivojlantirish esa korxonalar o‘rtasidagi kooperatsiyani kuchaytirish, resurslardan samarali foydalanish va qiymat zanjirlarini shakllantirish orqali hududiy raqobatbardoshlikni mustahkamlaydi.

3-jadval.

Kichik biznes moliyaviy raqobatbardoshligini rivojlantirishga ta'sir etuvchi institutsional omillarning ustuvorlik matritsasi

Institutsional omillar	Moliyaviy ta'sir	Innovatsion ta'sir	Raqamli ta'sir	Eksportga ta'siri	Barqaror rivojlanish
Davlat siyosati	+++	++	++	++	+++
Tijorat banklari	+++	++	+	++	++
Innovatsion infratuzilma	++	+++	++	++	++
FinTech ekotizimi	++	++	+++	++	++
Klasterlashuv	++	++	+	+++	+++
Xalqaro moliyaviy institutlar	++	++	++	+++	+++

Izoh: +++ yuqori, ++ o'rta,

3-jadvalda kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligini rivojlantirishga ta'sir etuvchi institutsional omillarning ustuvorlik darajasi ekspert baholash usuli asosida qiyosiy tahlil qilingan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, moliyaviy raqobatbardoshlikni ta'minlash alohida institut faoliyatiga emas, balki davlat siyosati, moliyaviy institutlar, innovatsion infratuzilma va raqamli ekotizimning o'zaro uyg'un va tizimli faoliyatiga bog'liq bo'ladi. Mazkur omillarning kompleks rivojlanishi kichik biznes subyektlarining uzoq muddatli barqarorligini ta'minlaydi.

Tahliliy baholashimizga ko'ra, davlat siyosati moliyaviy ta'sir va barqaror rivojlanish yo'nalishlari bo'yicha eng yuqori ustuvorlikka ega omil bo'lmoqda. Bu holat normativ-huquqiy muhit, soliq siyosati, davlat dasturlari va qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining kichik biznes rivojlanishidagi hal qiluvchi rolini tasdiqlaydi.

Shuningdek, innovatsion infratuzilma va FinTech ekotizimi mos ravishda innovatsion va raqamli transformatsiya yo'nalishlarida yuqori ta'sirga ega ekanligi kuzatiladi. Universitetlar, texnoparklar va texnologiyalar transferi markazlari innovatsion faollikni oshirsa, raqamli moliyaviy xizmatlar biznes jarayonlarini optimallashtirish hamda moliyaviy inklyuziyani kengaytirishda muhim o'rin tutadi. Klasterlashuv va xalqaro moliyaviy institutlar esa eksport salohiyati hamda barqaror rivojlanishni ta'minlash bo'yicha yuqori baholangan omillar sifatida ajralib turadi.

Umuman olganda, jadval tahlili kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligini oshirish institutsional omillarni alohida rivojlantirish orqali emas, balki ularni yagona integratsiyalashgan tizim sifatida boshqarish asosida yuqori samaradorlikka erishish mumkinligini ko'rsatadi.

4-jadval

Xorijiy tajribalarni O'zbekiston sharoitiga bosqichma-bosqich adaptatsiya qilishning institutsional mexanizmlari

Bosqich	Asosiy vazifa	Asosiy institutlar	Kutilayotgan natija
I-bosqich	Normativ-huquqiy bazani takomillashtirish	Parlament, Vazirlar Mahkamasi, Markaziy bank	Qulay institutsional muhit
II-bosqich	Moliyalashtirish instrumentlarini diversifikatsiya qilish	Banklar, investitsiya fondlari	Kapitalga kirish
III-bosqich	Innovatsion infratuzilmani rivojlantirish	Universitetlar, texnoparklar	Innovatsion salohiyat
IV-bosqich	FinTech va raqamli platformalarni integratsiyalash	FinTech kompaniyalari, banklar	Raqamli transformatsiya
V-bosqich	Global qiymat zanjirlariga integratsiyalashuv	Eksport agentliklari, xalqaro institutlar	Xalqaro raqobatbardoshlik

Yuqoridagi jadvalimizda xorijiy tajribalarni O‘zbekiston sharoitiga moslashtirishning bosqichma-bosqich institutsional mexanizmi tizimli ravishda shakllantirilgan. Mazkur mexanizm kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligini rivojlantirishni izchil va o‘zaro bog‘liq besh strategik bosqich asosida amalga oshirishni nazarda tutadi. Mazkur yondashuv xorijiy tajribani bevosita ko‘chirish emas, balki milliy iqtisodiyotning institutsional xususiyatlarini hisobga olgan holda adaptatsiya qilish tamoyiliga asoslangan. Unga ko‘ra, birinchi bosqichda normativ-huquqiy bazani takomillashtirish orqali qulay institutsional muhit shakllantiriladi. Keyingi bosqichda bank kreditlari bilan bir qatorda investitsiya fondlari va muqobil moliyalashtirish instrumentlarini rivojlantirish orqali kichik biznes subyektlarining kapitalga kirish imkoniyatlarini kengaytirish ko‘zda tutilgan. Uchinchi bosqich innovatsion infratuzilmani rivojlantirishga qaratilgan bo‘lib, universitetlar, texnoparklar va ilmiy markazlar o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish orqali innovatsion salohiyatni oshirishga xizmat qiladi. To‘rtinchi bosqichda FinTech kompaniyalari va banklarning integratsiyasi asosida raqamli transformatsiya jadallashtiriladi, bu esa moliyaviy xizmatlarning sifati va tezkorligini oshirish imkonini beradi. Yakuniy bosqichda esa eksport agentliklari hamda xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kengaytirish orqali kichik biznes subyektlarining global qiymat zanjirlariga integratsiyalashuvi va xalqaro raqobatbardoshligi mustahkamlanadi.

Xulosa va takliflar.

Tadqiqotimiz natijalari shuni ko‘rsatdiki, kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligini rivojlantirishning zamonaviy konsepsiyasi alohida moliyalashtirish vositalariga emas, balki institutsional boshqaruv, moliyaviy integratsiya, innovatsion infratuzilma, raqamli transformatsiya va xalqaro hamkorlikning o‘zaro uyg‘unlashgan tizimiga asoslanadi. Xorijiy davlatlar tajribasi tahlili rivojlangan iqtisodiyotlarda davlat siyosati, taraqqiyot institutlari, FinTech ekotizimi, universitet–biznes hamkorligi va xalqaro moliya institutlari faoliyatining integratsiyasi kichik biznes subyektlarining moliyaviy barqarorligi, investitsion jozibadorligi hamda eksport salohiyatini oshirishning asosiy omillari ekanligini tasdiqlaydi. Taklif etilgan yondashuv moliyaviy raqobatbardoshlikni institutsional tarmoq, moliyaviy integratsiya, innovatsion hamkorlik, raqamli transformatsiya va global integratsiyaning o‘zaro ta’siri natijasi sifatida baholashi bilan ajralib turadi. Bizning fikrimizcha, mazkur yondashuvni mamlakatimizda joriy etish kichik biznes subyektlarining kapitalga kirish imkoniyatlarini kengaytirish, innovatsion faolligini oshirish, raqamli moliyaviy xizmatlardan foydalanilishini jadallashtirish hamda kichik biznes subyektlarining moliyaviy raqobatbardoshligini barqaror rivojlantirishning metodologik va amaliy asosini yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Vaisov, D. I. (2026). Directions for improving organizational mechanisms to ensure competitiveness of small businesses providing medical services. International Conference on Science & Technology, 2(1), 108–115.
2. Vaisov, D. I. (2026). Stages of improving the mechanisms for ensuring the competitiveness of small business entities providing medical services. Научный Импульс, 4(41), 86–92.
3. Vaisov, D. I. (2026). Prospects for the development of small business entities in the medical services market. Prospects for the Development of Small Business Entities in the Medical Services Market.
4. Vaisov, D. I., Kamil, S., & G‘anibekovich, Y. A. (2026). The impact and significance of competitive environment analysis on the competitiveness of entrepreneurs. Manuscript on Sustainable Economics, Finance, and Management.
5. Vaisov, D. I. (2025). Tibbiy xizmatlar ko‘rsatuvchi kichik biznes subyektlari

raqobatbardoshligini baholashni takomillashtirish. Marketing jurnali, 11(240874), 286–295.

6. Vaisov, D. I. (2024). Xorijiy mamlakatlarda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining raqobatbardoshligini ta'minlashdagi ilg'or tajribalar. Marketing jurnali, 28–37.

7. Vaisov, D. I. (2023). Kichik firmalar raqobatbardoshligini oshirishning mintaqaviy muammolari (Xorazm viloyati misolida). Green Economy and Development, 1(11), 662468.

8. Sa'dullayev, A., Vaisov, D. I., & Egamberganov, F. (2023). Mintaqada kichik biznes va xususiy tadbirkorlik rivojlanishi tahlili (Xorazm viloyati misolida). Green Economy and Development, 1(6), 662728.

9. Matkuliyeva, S., & Vaisov, D. I. (2023). Mintaqa iqtisodiyoti rivojlanishida kichik biznesning ahamiyati va roli (Xorazm viloyati misolida). Ma'mun Science, 1(2), 274.

10. Arner, D. W., Barberis, J., & Buckley, R. P. (2015). *The Evolution of FinTech: A New Post-Crisis Paradigm?* Georgetown Journal of International Law, 47(4), 1271–1319.

11. Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., & Maksimovic, V. (2005). Financial and legal constraints to firm growth: Does firm size matter? *The Journal of Finance*, 60(1), 137–177.

12. European Bank for Reconstruction and Development. (2024). *Transition Report 2024–2025*. London: EBRD.

13. Gomber, P., Koch, J. A., & Siering, M. (2017). Digital Finance and FinTech: Current research and future research directions. *Journal of Business Economics*, 87(5), 537–580.

14. International Monetary Fund. (2024). *Global Financial Stability Report 2024*. Washington, DC: IMF.

15. Levine, R. (1997). Financial development and economic growth: Views and agenda. *Journal of Economic Literature*, 35(2), 688–726.

16. North, D. C. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.

17. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2024). *Financing SMEs and Entrepreneurs 2024: An OECD Scoreboard*. Paris: OECD Publishing.

18. Organisation for Economic Co-operation and Development. (2024). *SME and Entrepreneurship Outlook 2024*. Paris: OECD Publishing.

19. Porter, M. E. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press.

20. Schumpeter, J. A. (1911). *The Theory of Economic Development*. Cambridge, MA: Harvard University Press (1934 English edition).

21. World Bank. (2024). *Business Ready (B-READY) 2024 Report*. Washington, DC: World Bank.

22. World Bank. (2024). *Global Findex Database 2024*. Washington, DC: World Bank.

23. World Bank. (2025). *World Development Report 2025*. Washington, DC: World Bank.

24. Etzkowitz, H., & Leydesdorff, L. (2000). The dynamics of innovation: From National Systems and Mode 2 to a Triple Helix of university–industry–government relations. *Research Policy*, 29(2), 109–123.

25. Asian Development Bank. (2024). *Asian Development Outlook 2024*. Manila: ADB.

26. International Finance Corporation. (2024). *Creating Markets Advisory Annual Report 2024*. Washington, DC: IFC.

27. Islamic Development Bank Institute. (2024). *Islamic Finance for Sustainable Development Report*. Jeddah: IsDB Institute.

